

13.9.2010

Dnro 4246/4/08

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

VANGITULLE MÄÄRÄTTY PUOLUSTAJA JÄI KUTSUMATTA VANGITSEMISISTUNTOON

1

KANTELU

OTK B pyysi A:n puolesta tutkimaan viranomaisten menettelyä, jonka seurauksena A joutui vastaamaan yksin Tuusulan kärjäoikeuden 9.12.2008 vangitsemisistunnossa - - - ilman hänelle määrättyä puolustajaa. Ensimmäisessä vangitsemisistunnossa 3.12.2008 oli määrätty, että asia otetaan uudelleen esille viimeistään 10.12.2008. A:n puolustajalle ei ilmoitettu, että käsittely pidettiin jo 9.12.2008 kello 14.00.

Tuusulan kärjäoikeus vangitsi A:n 3.12.2008 antamallaan päätöksellä - - - epäiltyä törkeää petosta koskevassa asiassa. Samalla OTKB määrättiin A:n puolustajaksi. A määrättiin passitettavaksi Keski-Uudenmaan poliisivankilaan tai Jokelan vankilaan säilytettäväksi ja tuotavaksi vangitsemisasian uudelleen käsittelyyn, joka pidetään viimeistään keskiviikkona 10.12.2008.

Tuusulan kärjäoikeus vangitsi A:n 9.12.2008 antamallaan päätöksellä - - -. Päätöksen mukaan istunnossa olivat läsnä komisario C ja A, mutta ei A:n puolustaja. A on kantelun mukaan vapautettu tutkintavankeudesta 12.12.2008.

Kantelun mukaan hänen avustajansa oli yhteydessä 9.12.2008 kello 16 aikoihin puheenjohtajana toimineeseen kärjätuomari D:hen tiedustellen seuraavana päivänä pidettävän istunnon tarkempaa keulonaikaa. Kärjätuomari D vastasi, että istunto oli jo pidetty ja että A oli vangittu. Kantelun mukaan D ilmoitti luottaneensa tutkinnanjohtajan ilmoitukseen siitä, että uudesta käsittelystä oli ilmoitettu A:n avustajalle. A kuitenkin oheisti kanteluunsa vangitsemisvaatimukset esittäneen komisario C:n 13.12.2008 lähettämän faksin, jossa hän ilmoittaa, että poliisi ei ole ilmoittanut A:n puolustajan toimistoon 9.12.2008 kello 14.00 alkavan vangitsemiskäsittelyn ajankohtaa.

- - -

3

RATKAISU

3.1

Selvitysten sisältö

Rikoskomisario C kertoi selvityksessään, että poliisi ei ole sopinut käsillä olevassa asiassa mitään vangitsemiskäsittelyn ilmoittamisesta tai istuntoon kutsumisesta Tuusulan kärjäoikeuden kanssa. C ei ole ilmoittanut millekään taholle, että poliisin toimesta olisi ilmoitettu A:n avustajalle istunnosta. Ri-

koskomisario C muisteli, että kärjätuomari olisi vangitsemisistunnon alussa kysynyt A:lta, voidaanko asia käsitellä, vaikka avustaja ei ole paikalla.

Rikoskomisario C kertoi tottuneensa käytännössä siihen, että oikeus kutsuu osapuolet vangitsemisen jatkamista koskevaan istuntoon, eikä hän ole kokenut istuntoon kutsumisen olevan poliisin tehtävä. Käsillä olevassa asiassa ei ole ollut perusteita poiketa tästä normaalimenettelystä, eikä C:llä ole ollut mitään tarvetta ilmoittaa avustajalle istunnosta tai väittää tehneensä tällaista ilmoitusta.

Kärjätuomari D myönsi selvityksessään virheellisen menettelyn asiassa. D ei varmistanut, että vangitun A:n puolustaja oikeustieteen kandidaatti B oli kutsuttu 9.12.2008 kello 14 pidettyyn vangitsemisistuntoon. Virheellinen menettely johtui erehdyksestä.

Kärjätuomari D kertoi Tuusulan kärjäoikeuden ja Keski-Uudenmaan poliisilaitoksen välillä olevan käytäntönä, että vangitsemisasiain ensimmäisen käsittelyn osalta vangitun avustajan kutsumisesta huolehtii poliisi, ja että jatkokäsittelyihin kutsumisesta huolehtii kärjäoikeus. Vangitsemisasioiden kiireellisyydestä johtuen kutsuminen tapahtuu usein puhelimitse ilman dokumentoitavaa kutsua.

Selvityksen mukaan 10.12.2008 oli alun perin suunniteltu myös pääkäsittelypäiväksi. Komisario C tuli kuitenkin johonkin aikaan ennen tätä takarajaa käymään D:n luona esittäen, että vangitsemisasiain käsiteltäisiin aiemmin eli 9.12.2008. Keskustelussa oli esillä myös se, että koska A:n puolustaja oli tamperelaisesta asianajotoimistosta, oli käsittely matka-aika huomioon ottaen syytä pitää iltapäivällä kello 14.00. Näistä seikoista johtuen D:lle ilmeisesti muodostui virheellinen käsitys siitä, että poliisi joutenkin toimi yhteisymmärryksessä OTK B:n kanssa istunnon järjestämisen suhteen.

Kärjätuomari D katsoi selvityksessään, että hänen olisi tullut varmistaa kysymys puolustajan kutsumisesta, ja että vastuu tapahtuneesta on yksin hänen. Kysymys on D:n kokemuspiirissä ensimmäinen tapaus, jossa avustaja tai puolustaja on jäänyt kutsumatta vangitsemisasiain istuntoon.

Selvityksen mukaan vangitsemisistunnossa 9.12.2008 oltiin siinä virheellisessä käsityksessä, että puolustaja oli kutsuttu istuntoon ja että hän oli jäänyt siitä pois. Istunnosta puolustajalle tehtävää ilmoitusta pidettiin nähtävästi niin itsestään selvänä, ettei ilmoitusmenettelyä ryhdytty istunnossa mitenkään selvittämään. D:n mukaan tilanteen teki asian kannalta jossain määrin ymmärrettäväksi se, että A, joka oli aiemmin kiistänyt syyllistyneensä vangitsemisvaatimuksen perusteena olevaan rikokseen, oli nyt tunnustanut sen. Kärjätuomari D:llä oli (epävarma) muistikuva siitä, että hän oli todennut A:n oikeusturvan osalta, että kun puolustaja on jäänyt pois, voidaan vangitsemisasiain ottaa uudelleen käsiteltäväksi nopeallakin aikataululla.

Kärjätuomari D kertoi OTK B:n soittaneen hänelle myöhemmin samana iltapäivänä. He keskustelivat hyvässä hengessä siitä, miten tapahtunut virhe voidaan parhaiten korjata. D ilmaisi B:lle, että hän voi ottaa A:n asian uudelleen käsiteltäväksi nopeastikin samalla viikolla. D suositteli ensisijaiseksi vaihtoehdoksi kuitenkin sitä, että B keskustelisi ensin rikoskomisario C:n kanssa A:n mahdollisuuksista päästä vapaaksi. Näin ilmeisesti tapahtuikin, koska poliisi vapautti A:n samalla viikolla 12.12.2008.

Kärjätuomari D katsoi, että puolustajalla on ollut hänen kanssaan hyvät mahdollisuudet vaikuttaa siihen, miten A:n asiassa tapahtunut virhe voidaan hänen kannaltaan parhaalla mahdollisella tavalla korjata. Jos D olisi B:n kanssa käymänsä puhelinkeskustelun aikana jollain tavalla aistinut, että virheellinen menettely ja sen korjaamisvaihtoehdot johtavat kanteluun aikaa vievine selvityksineen ja lausuntoineen, olisi D ilman muuta heti puhelun aikana määrännyt, että A:n vangitsemisasiain otetaan

Tuusulan käräjäoikeudessa uudelleen käsiteltäväksi alkuperäisen suunnitelman mukaisesti 10.12.2008 kello 14.00.

3.2

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain 1 luvun 10 §:n mukaan esitutkinnan aikana vangitsemisvaatimuksen tekee pidättämiseen oikeutettu virkamies. Ennen vaatimuksen tekemistä siitä on ilmoitettava syyttäjälle, joka voi ottaa päätettäväkseen kysymyksen vangitsemisvaatimuksen tekemisestä.

Pakkokeinolain 1 luvun 11 §:n mukaan vangitsemisvaatimuksesta on viipymättä ilmoitettava pidätetylle ja hänen avustajalleen.

Pakkokeinolain 1 luvun 12 §:n 1 momentin mukaan vangitsemisvaatimus on tehtävä kirjallisesti. Vaatimus pidätetyn vangitsemisesta saadaan tehdä myös suullisesti tai puhelimitse. Näin tehty vaatimus on viipymättä vahvistettava kirjallisesti.

Pakkokeinolain 1 luvun 15 §:n 1 momentin mukaan vangitsemisvaatimuksen tehneen tai hänen määräämänsä virkamiehen on oltava läsnä vaatimusta käsiteltäessä. Säännöksen 2 momentin mukaan vangittavaksi vaadittua, joka on pidätetty, on kuultava henkilökohtaisesti vangitsemisvaatimuksesta. Vangittavaksi vaaditulle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vaatimusta käsiteltäessä.

Pakkokeinolain 1 luvun 22 §:n 3 momentin mukaan vangitulle ja hänen avustajalleen sekä asianomaiselle pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle on varattava tilaisuus tulla kuulluksi vangitsemisasiaa uudelleen käsiteltäessä, jollei vangittu tai pidättämiseen oikeutettu virkamies ilmoita, ettei kuuleminen ole tarpeen. Vangittua on kuultava henkilökohtaisesti, jos vangittu niin haluaa tai hänen kuulemiseensa asian selvittämiseksi on muutoin syytä.

Oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 1 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuin huolehtii tiedoksiannosta, jollei jäljempänä toisin säädetä. Tiedoksiantotavoista säädetään lähemmin luvun 3–4 §:ssä.

Oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 16 §:n 3 momentin mukaan milloin sitä, jolle tiedoksianto on osoitettu, edustaa vireillä olevassa asiassa asiamies, saadaan tiedoksianto toimittaa asiamiehelle.

3.3

Kannanotto

Asiassa on kyse perustuslain 7 §:ssä ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 5 artiklassa turvattuun oikeuteen puuttuvasta menettelystä. Yhteen keskeisimmistä vapausoikeuksista puuttuvana toimenpiteenä vangitsemisasiat on käsiteltävä huolellisesti ja joutuisasti.

Rikoksesta epäillyn kannalta vangitsemiskäsittelyssä kuten muutenkin esitutkinnassa yksi perustavinta laatua olevista myös oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin edellytyksinä olevista tekijöistä on oikeus avustajan käyttämiseen. Käsillä olevassa asiassa rikoksesta epäiltynä olleen kantelijan oikeus avustajan käyttämiseen ei ole toteutunut.

Rikoksesta epäillyn vangitseminen on rikosprosessuaalinen pakkokeino, josta päätöksen tekee aina tuomioistuin. Tuomioistuin ei voi kuitenkaan päättää vangitsemisesta omasta aloitteestaan (paitsi rangaistustuomion antamisen yhteydessä), vaan vain pidättämiseen oikeutetun virkamiehen tai virallisen syyttäjän vaatimuksesta. Tuomioistuin voi päättää omasta aloitteestaan vangitun vapauttami-

sesta. Vangitsemiskäsittelyihin liittyy aina tiivistä tuomioistuimen ja esitutkintaviranomaisten ja syyttäjien välistä yhteistyötä.

Tuomioistuimessa tapahtuvat vangitsemiskäsittelyt pois lukien tutkintavankeusaikana sen arviointi, milloin vangittuna pitämiseksi ei ole enää perusteita, on vangitsemisvaatimuksen esittäneen esitutkintaviranomaisen vastuulla. Tutkinnanjohtajan on ilmoitettava välittömästi vangitulle sekä tehtävä tuomioistuimelle esitys tutkintavangin vapauttamiseksi heti, kun tutkinnanjohtaja arvioi vangitsemisedellytysten lakaneen. Edelleen jos vangitseminen on perustunut pakkokeinolain 1 luvun 8 §:n 2 momenttiin, tulee vangitsemisvaatimuksen tekijän ilmoittaa viipymättä lisäselvityksen valmistumisesta vangitsemisasian uudelleen käsittelevälle tuomioistuimelle (ks. Helminen ym.: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2005, s. 565 ja 571).

Päinvastaisissa tilanteissa eli kun esitutkintaviranomainen esittää (yhä) vangitsemisvaatimuksen, tulee tuomioistuimen viipymättä määrätä vangitsemisvaatimuksen käsittelyajankohta. Vangitsemisvaatimus otetaan tuomioistuimessa yleensä käsiteltäväksi erillisenä pakkokeinoasiana. Vangitsemiskäsittelyssä on oltava läsnä vangitsemisvaatimuksen tehnyt tai hänen määräämänsä virkamies. Virallinen syyttäjä saa olla paikalla vangitsemiskäsittelyssä, mutta hänen läsnäolonsa ei ole pakollista. Laissa ei edellytetä, että rikoksen mahdollinen asianomistaja olisi läsnä esitutkintavaiheen vangitsemisvaatimuksen käsittelyssä.

Sikäli kuin rikoksesta epäiltyä ei ole pidätetty tai vangittu, tulee hänet muissa kuin pakkokeinolain 1 luvun 15 §:n 3 momentin poikkeustilanteissa kutsua vangitsemiskäsittelyyn oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 3 tai 4 §:ssä säädetyin tavoin tiedoksi annetulla kutsulla (ks. Helminen ym. mts. 561). Vangittavaksi vaaditulle on varattava tilaisuus käyttää avustajaa vangitsemisvaatimusta käsiteltäessä. Vastaja voi pyytää avustajan tai puolustajan määräämistä myös vielä vangitsemiskäsittelyssä.

Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kun on kysymys vangitun päästämiseksi vapaaksi, ei vangittua ja hänen avustajaansa tarvitse kutsua asian tuomioistuin käsittelyyn (Helminen ym. mts. 573 ja 574).

Selvityksen valossa se, että kantelijan puolustajaa ei ollut kutsuttu 9.12.2008 istuntoon, on johtunut kärjätuomari D:n väärinkäsityksestä sen suhteen, että poliisi jo jotenkin toimisi yhteisymmärryksessä kantelijan puolustajan kanssa istunnon järjestämisen suhteen. Kuitenkin selvityksensä mukaan rikoskomisario C on olettanut, että asiassa noudatetaan vakiintunutta käytäntöä, jonka mukaan tuomioistuin kutsuu epäillyn avustajan vangitsemisasian uudelleen käsittelyä koskevaan istuntoon.

Yksilön oikeuksiin vahvasti puuttuvaa rikosprosessuaalista pakkokeinoa käytettäessä on erittäin tärkeää noudattaa selviä ja ennustettavia toimintakäytäntöjä. Käytettävissäni oleva aineisto ei anna tarkkaa kuvaa siitä keskustelusta, jonka rikoskomisario C on käynyt kärjätuomari D:n kanssa. Esille ei kuitenkaan ole tullut sellaisia tekijöitä, joiden takia rikoskomisario C:llä olisi nähdäkseni ollut syytä olettaa, että vastaajan puolustajan kutsumisessa poikettaisiin selvityksen C:n menettelyä asiassa.

Vangitsemisistunnon järjestävä tuomioistuin vastaa siitä, että rikoksesta epäillyn oikeudet toteutuvat asian käsittelyssä. Vakiintuneen käytännön mukaisesti menetellen nyt tapahtunut virhe olisikin käsitykseni mukaan ollut vältettävissä. Verrattuna siihen, että tuomioistuin vastaa suoraan kutsumisista istuntoon, virheiden mahdollisuus on suurempi sellaisessa tilanteessa, jossa vangitsemisvaatimuksen esittävä taho ilmoittaa hoitavansa käsittelyyn kutsumisen tuomioistuimen puolesta, ja tuomioistuin jättäytyy tämän varaan. Ylipäätään tuomioistuimessa tapahtuvien istuntojen aikataulutus ja siihen liittyvä asianosaisten ja heidän edustajiensa kutsuminen on asia, jonka täytyy olla tuomioistuimen kontrolloitavissa ja viime kädessä ratkaistavissa.

Käräjätuomari D on selvityksessään myöntänyt virheen ja katsonut olevansa siitä vastuussa. Myös Tuusulan käräjäoikeuden laamanni katsoo asiassa tapahtuneen valitettava menettelyvirhe. Lausunnon mukaan virhe on pyritty korjaamaan tarjoamalla vangitulle mahdollisuus ottaa vangitsemisasiä uudelleen käsiteltäväksi alkuperäisen suunnitelman mukaisesti.

Totean, että käräjätuomari D:n menettely on ollut virheellistä, kun hän ei ole huolehtinut vangittavaksi vaaditulle määrätyn puolustajan kutsumisesta vangitsemisistuntoon eikä ole varmistanut kutsumista vangitsemisvaatimuksen tuomioistuinkäsittelyssä 9.12.2008. Velvollisuus vangittavaksi vaaditun ja hänen avustajansa kutsumisesta vangitsemisistuntoon kuuluu asiasta vastaavalle tuomioistuimelle ja sen asianomaiselle tuomarille pakkokeinolain 1 luvun 15 §:n 2 momentin ja 1 luvun 22 §:n 3 momentin sekä oikeudenkäymiskaaren 11 luvun 1 §:n perusteella.

Virhe on luonteensa puolesta vakava. Virhe on vielä tavallaan jatkunut tai kertautunut itse vangitsemisistunnossa, kun siinäkään ei ole otettu selvästi esille kysymystä siitä, onko kantelijan puolustaja kutsuttu istuntoon. Selvityksen mukaan käräjätuomari D on kuitenkin ilmeisesti vangitsemisistunnossa tuonut kantelijalle esiin sen, että vangitsemisasiä voidaan puolustajan puuttumisen johdosta ottaa tarvittaessa uudelleen käsiteltäväksi nopeallakin aikataululla.

Minun ei ole mahdollista arvioida sitä, onko kantelijan avustajan poissaolo vangitsemisistunnosta mahdollisesti vaikuttanut vangitsemisasiän käräjäoikeuskäsittelyyn ja käräjäoikeuden asiassa annettaman päätöksen lopputulokseen.

4

TOIMENPITEET

Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 10 §:n 1 momentin nojalla annan käräjätuomari D:lle huomautuksen vastaisen varalle edellä kohdassa 3.3 selostetusta lainvastaisesta menettelystä. Tässä tarkoituksessa lähetän hänelle jäljennöksen tästä päätöksestäni.